

Težave slovenskih srednješolcev pri odločanju o nadaljnjem izobraževanju[#]

Miha Zagoričnik¹ in Sonja Pečjak²*

¹*Žalec*

²*Univerza v Ljubljani, Oddelek za psihologijo, Ljubljana*

Povzetek: V raziskavi smo preučevali težave, s katerimi se srečujejo slovenski srednješolci pri odločanju o nadaljnjem izobraževanju, tj. pri izbiri študija. Izhajali smo iz teoretične taksonomije težav pri kariernem odločanju avtorjev Gati, Krausza in Osipowa, ki smo jo preverjali z vprašalnikom Career Decision-making Difficulties Questionnaire (CDDQ). Vprašalnik smo prevedli v slovenščino in ga priredili za namen raziskave. Vprašalnik je izpolnjevalo 179 dijakov četrtega letnika treh slovenskih gimnazij. Rezultati so pokazali, da imajo dijaki v splošnem majhne do srednje velike težave pri odločanju o nadaljnjem študiju. Največ težav imajo na področju splošne neodločnosti, disfunkcionalnih prepričanj in pomanjkanja informacij o obstoječih študijskih programih, najmanj pa na področju zunanjih konfliktov in pomanjkanja motivacije. V splošnem med dijaki in dijakinjami nismo ugotovili pomembnih razlik v težavah pri odločanju o nadaljnjem študiju. Izjema je področje pomanjkanja motivacije, kjer imajo dijaki nekoliko več težav kot dijakinje. Ugotovili smo tudi, da imajo odločeni dijaki v splošnem pomembno manj težav kot neodločeni. Med strukturo težav dijakov pri odločanju o nadaljnjem študiju in omenjeno teoretično taksonomijo težav pri kariernem odločanju smo ugotovili več razlik kot podobnosti.

Ključne besede: kariera, poklicno odločanje, dijaki

The difficulties of Slovenian high-school students in deciding on further education

Miha Zagoričnik¹ and Sonja Pečjak²

¹*Žalec*

²*University of Ljubljana, Department of Psychology, Ljubljana, Slovenia*

Abstract: In research we investigated the difficulties faced by Slovenian high school students when choosing a university programme. A theoretical taxonomy of career decision making difficulties proposed by Gati, Krausz and Osipow was examined with Career decision making difficulties Questionnaire which was translated into Slovenian language and adapted to the context of choosing a university programme. The questionnaire was administrated to a sample of 179 fourth grade high school students. The results showed that students in general face small to medium difficulties when choosing a university programme. They have the greatest difficulties in the fields of general indecisiveness, disfunctional

[#] Članek je povzetek diplomske naloge Mihe Zagoričnika (2006), ki je nastala v okviru širšega raziskovalnega projekta o kognitivnih in osebnostnih dejavnikih v procesu poklicnega odločanja.

* Naslov / Address: Miha Zagoričnik, Kidričeva 3, 3310 Žalec, e-mail: miha.zagoricnik@gmail.com

beliefs, and lack of information about existing university programmes, and the smallest in the fields of external conflicts and lack of motivation. In general there were no important differences in difficulties between boys and girls. The exception was the field of lack of motivation, where girls reported fewer difficulties than boys. Determined students reported fewer difficulties than undetermined. When comparing the empirical structure of high school students' difficulties when choosing the university programme to theoretical taxonomy of career decision making difficulties, we found more differences than similarities.

Key words: career, career decision-making, high school students

CC = 3580

V obdobju adolescence se ljudje ponavadi prvič odločajo o svoji poklicni karieri. Te odločitve so pomembne za posameznikovo poklicno prihodnost, psihološko blagostanje, zdravje in socialno sprejetost (Mann, Harmoni in Power, 1989). Slovenski srednješolci so v zadnjem letniku srednje šole postavljeni pred takšno »karierno« odločitev – odločitev o tem, ali bodo nadaljevali z izobraževanjem, in če, na kateri študijski program se bodo vpisali.

Odločanje za študij je kompleksen proces in čeprav nekateri mladostniki takšne odločitve sklenejo skoraj neopazno, tako rekoč brez težav, se mnogi med njimi soočajo z manjšimi ali večjimi težavami pred ali med aktualnim procesom odločanja. Te težave jih lahko vodijo do poskusa prelaganja odgovornosti za odločanje na koga drugega, do zavlačevanja ali celo izogibanja odločanju, kar jih na koncu lahko pripelje do neoptimalne odločitve. Zato je bil eden od ciljev pričujoče raziskave ugotoviti in kategorizirati različne tipe težav, s katerimi se soočajo slovenski srednješolci pri odločanju o nadaljnjem študiju, pri čemer je izhodišče predstavljal splošni teoretični model analize težav pri kariernem odločanju Gatija, Krausza in Osipowa (1996).

Mladostnik pred odločanjem o nadaljnjem izobraževanju

Izboljšane kognitivne sposobnosti v adolescenci povečajo sposobnosti za odločanje. Piaget in Inhelder (1969) razlagata takšne izboljšave s prehodom s konkretnega na abstraktni in s subjektivnega na objektivni nivo mišljenja. Podobno je tudi Lewis (1981) našel pozitivno zvezo med starostjo in sposobnostmi odločanja pri mladostniku. To vključuje večje zavedanje tveganja in posledic odločanja, pogostejše iskanje nasvetov pri starejših ljudeh ali vrstnikih in zavedanje vrednosti nasvetov s strani ljudi, ki jim mladostniki zaupajo. Ostale študije so pokazale še na druge kognitivne spremembe v obdobju mladostništva, kot so: izboljšanje spomina, organizacije in kognitivnega procesiranja ter sposobnosti uporabe znanja (Keating in Bobbitt, 1978; Sternberg in Nigro, 1980; Sternberg in Rifkin, 1979). Posledica tega je razvita sposobnost mladostnikov, da razmišljajo o različnih možnostih, da oblikujejo alternative in operirajo z abstraktnimi pojmi (Friedman in Mann, 1993; Ormond, Luszcz, Mann in Beswick, 1991; Steinberg, 1985).

Vidimo torej, da sočasno s porastom potrebe po pomembnih odločitvah v adolescenci poraste tudi sposobnost sprejemanja takšnih odločitev. Raziskave (npr. Mann, Harmoni, Power, Beswick in Ormond, 1988; Owens, 1983; Silverman in Wells, 1987) so pokazale, da je možno izboljšati mladostnikove veščine odločanja. Zato je eden od namenov pričujoče raziskave pomagati šolskim svetovalnim delavcem in ostalim, ki pomagajo srednješolcem pri odločanju o nadaljnjem izobraževanju, k boljšemu razumevanju raznovrstnih težav, s katerimi se ti soočajo. To razumevanje jim lahko služi kot osnova pri razvoju nadaljnjih intervencij s ciljem pospeševanja procesa kariernega odločanja preko zmanjševanja potencialnih težav.

Kariera in karierna neodločnost

V slovenščini ima beseda *kariera* drugačen pomen kot v angleščini. Označuje »delovanje, življenje glede na poklicno družbeno življenje« (Slovar slovenskega knjižnega jezika, 1998, str. 385) in se torej nanaša na posameznikovo delovanje *od zaključka izobraževanja oz. od prve zaposlitve do upokojitve*. V angleščini ima beseda *kariera* širši pomen. Prav tako označuje posameznikovo delovanje, življenje glede na njegovo poklicno družbeno področje, poleg tega pa se nanaša tudi na posameznikovo delovanje, življenje *pred zaposlitvijo* kot tudi *po njej*, torej tudi na *obdobje izobraževanja in obdobje upokojitve*. Tako npr. v angleščini uporabljajo besedo *karierna odločitev* (career decision) tudi, ko se mladostnik, npr. srednješolec, odloča o nadaljevanju svojega izobraževanja, tj. o izbiri študija. V tem širšem pomenu tudi mi razumemo in uporabljamo besedo *kariera* oz. *karierno odločanje*.

Karierna neodločnost (career indecision) je v najširšem pomenu definirana v smislu težav, ki jih ima posameznik pri kariernem odločanju (Chartrand, Rose, Elliot, Marmarosh in Caldwell, 1993; Gati idr., 1996; Leong in Chervinko, 1996). Nanaša se na vsak problem ali prepreko, ki nastopi med procesom kariernega odločanja (Fuqua, Blum in Hartman, 1988). S karierno neodločnostjo se ukvarja mnogo teoretičnih pristopov (npr. psihodinamični, razvojni, pristop poklicnih interesov idr.), med katerimi vsak poudarja določen specifični vidik in se pri njeni interpretaciji osredotoča predvsem na en sklop dejavnikov (t. i. faceto) v procesu kariernega odločanja. Njihove kategorizacije so posledično omejene samo na določen sklop težav in niso niti splošne, vsestranske niti inkluzivne. Poleg tega so empirična preverjanja v mnogih primerih samo delno potrdila te teoretične pristope (Gati idr., 1996).

Empirično raziskovanje karierne neodločnosti se je osredotočilo predvsem na razvijanje različnih merskih instrumentov za ugotavljanje individualnih razlik. Večina raziskav je bila izvedenih neodvisno od teoretske konceptualizacije (Tinsley, 1992). Na osnovi ugotovljenega obstoječega stanja, ki je bil rezultat pregleda teoretičnih in empiričnih raziskav, so Gati in sodelavca (1996) zaključili, da je potreben nov okvir, ki bo izhajal tako iz teoretičnih kot tudi empiričnih študij in ki bi lahko pomembno prispeval k raziskovanju in pojasnjevanju karierne neodločnosti. Zato so leta 1996 predlagali nov teoretični model, t. i. »taksonomijo težav pri kariernem odločanju«.

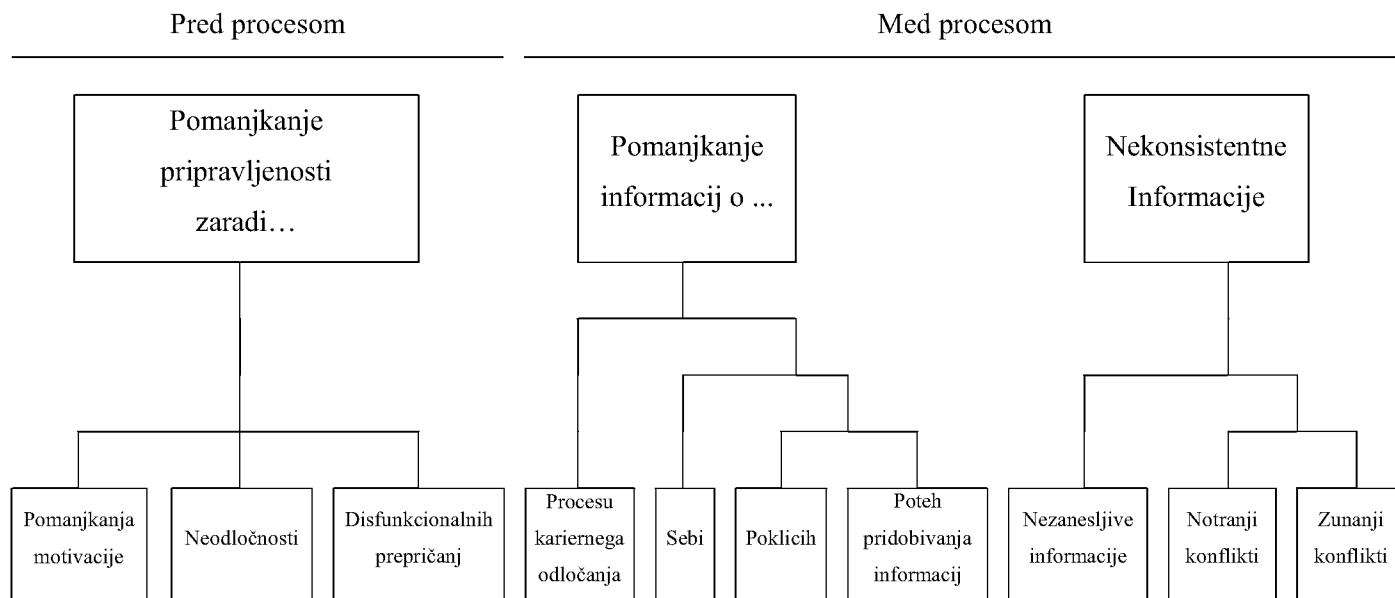
Taksonomija težav pri kariernem odločanju

Taksonomija težav pri kariernem odločanju (Gati idr., 1996) je predstavljala teoretično izhodišče tudi naše raziskave. Taksonomija temelji na normativni teoriji odločanja, ki ima po mnenju številnih raziskovalcev pomembno vlogo pri razumevanju procesov kariernega odločanja (glej npr. Brown, 1990; Gati, 1986; Jepsen in Dilley, 1974; Katz, 1966; Mitchell in Krumboltz, 1984; Neimeyer, 1988; Osipow, 1987; Osipow in Fitzgerald, 1996; Phillips, 1994; Pitz in Harren, 1980; Walsh in Osipow, 1988). Težave v taksonomiji temeljijo na odklonih od modela t. i. »osebe, ki se idealno odloča«. Takšna oseba se zaveda potrebe po odločanju, ima željo odločiti se in je sposobna izvesti »pravilno« odločitev (tj. odločitev, ki temelji na ustreznem procesiranju in je skladna s cilji in sredstvi). Vsakršni odklon od modela osebe, ki se idealno odloča o svoji karieri, je v modelu pojmovan kot potencialna težava, ki lahko vpliva na posameznikov proces odločanja na dva načina. Prvič, tako da posameznika *zavira* ali celo ustavi pred procesom kariernega odločanja (v praksi to pomeni, da se oseba sploh ne odloči), ali drugič, tako da posameznik sklene odločitev, ki *ni optimalna* (Gati idr., 1996).

Taksonomijo težav pri kariernem odločanju so Gati in sodelavca (1996) razvili z interakcijo med teoretičnim razmišljanjem in empiričnim preverjanjem. Da bi bila taksonomija razumljiva in vsestranska ter da bi odražala kontekst resničnega življenja, so avtorji od 200 svetovancev in 10 ekspertov s področja psihološkega kariernega svetovanja pridobili opise težav pri kariernem odločanju. Avtorji so primerjali te opise s teoretičnim modelom in s tem zagotovili, da so v kategorije modela vključili vse pomembne in relevantne težave. V postavljeni teoretični taksonomiji so klasificirali težave pri kariernem odločanju v tri glavne klastre oz. širše kategorije, ki se nadalje delijo na 10 specifičnih kategorij težav. Prva širša kategorija, *pomanjkanje pripravljenosti*, vključuje tri kategorije težav, ki lahko nastopijo pred pričetkom procesa kariernega odločanja: (a) *pomanjkanje motivacije* za pričetek procesa kariernega odločanja; (b) *splošna neodločnost*, ki se nanaša na vse vrste odločitev; in (c) *disfunkcionalna prepričanja*, vključno z iracionalnimi pričakovanji o procesu kariernega odločanja (npr. »Prepričan sem, da obstaja idealni študij, ki mi ustreza.«).

Ostali dve širši kategoriji težav, *pomanjkanje informacij* in *nekonsistentne informacije*, vključujeta kategorije težav, ki lahko nastopijo med aktualnim procesom kariernega odločanja. Pomanjkanje informacij vključuje štiri kategorije težav: (a) pomanjkanje znanja o korakih *procesa* kariernega odločanja, (b) pomanjkanje informacij o *sebi*, (c) pomanjkanje informacij o različnosti kariernih *alternativ* (npr. študijev, poklicev) in (d) pomanjkanje informacij o *poteh pridobivanja dodatnih informacij*. Tretja širša kategorija težav, *nekonsistentne informacije*, vključuje naslednje kategorije: (a) *nezanesljive informacije* – težave, povezane z nezanesljivimi ali kontradiktornimi informacijami (npr. nadpovprečne ocene v šoli in nizek IQ na testu inteligentnosti), (b) *notranji konflikti* – konflikti znotraj posameznika, kot so nasprotujoče si preference ali težave v zvezi s potrebo po sklepanju kompromisov, in (c) *zunanjí konflikti* –

TEŽAVE PRI KARIERNEM ODLOČANJU

Slika 1. Taksonomija težav pri kariernem odločanju (Gati idr., 1996).

konflikti, ki vključujejo vpliv pomembnih drugih oseb. Struktura treh širših in 10 specifičnih kategorij težav je grafično predstavljena na sliki 1.

Ugotavljanje težav pri kariernem odločanju

Da bi empirično testirali predlagano teoretično taksonomijo težav pri kariernem odločanju, so Gati in sodelavca (1996) sestavili vprašalnik Career Decision Difficulties Questionnaire (CDDQ), v katerem je vsaka od težav v 10 kategorijah predstavljena z določeno izjavo. Omenjeni avtorji so na dveh vzorcih – 259 izraelskih mladih odraslih in 304 ameriških študentih, ki so bili pred pričetkom procesa kariernega odločanja – ugotovili veliko podobnost med empirično strukturo njihovih težav pri kariernem odločanju in predlaganim teoretičnim modelom.

Teoretično taksonomijo sta podprla tudi Osipow in Gati (1998), ki sta raziskovala konstruktno in konkurentno veljavnost CDDQ z uporabo lestvice Career Decision-Making Self-Efficacy Scale (CDMSE; Taylor in Betz, 1983) in lestvice Career Decision Scale (CDS; Osipow, Carney in Barak, 1976; Osipow in Winer, 1996). CDS je na angleško govorečem področju široko uporabljen vprašalnik, ki podobno kot CDDQ ugotavlja posameznikove težave v zvezi z neodločnostjo pri kariernem odločanju, CDMSE pa je sestavljen iz petih teoretično definiranih lestvic, ki odražajo pet kompetentnosti pri kariernem odločanju, kot jih je predlagal Crites (1978). Analiza odgovorov 403 študentov iz ZDA je po pričakovanjih pokazala, da je CDDQ pozitivno koreliral s CDS in negativno s CDMSE. Ista raziskava je tudi pokazala, da so študenti, ki so v mislih že imeli konkretno karierno opcijo – t. i. odločeni študenti – na CDDQ poročali o pomembno manj težavah pri kariernem odločanju kot t. i. neodločeni študenti, tj. študenti, ki te opcije še niso imeli.

Lancaster, Rudolph, Perkins in Patten (1999) so v svoji raziskavi na vzorcu 402 ameriških študentov podprli konstruktno veljavnost CDDQ in poročali o velikih razlikah v skupnih težavah na CDDQ med odločeno in neodločeno skupino študentov. Pomembne razlike med odločenimi in neodločenimi študenti iz Kitajske je ugotovil Tien (2005), razlike med odločenimi in neodločenimi mladostniki pa so ugotovili tudi Gati in Saka (2001) na vzorcu 1843 izraelskih mladostnikov ter Hijazi, Tatar in Gati (2004) na vzorcu izraelskih in palestinskih srednješolcev.

Zadnji dve omenjeni raziskavi sta preučevali težave pri kariernem odločanju tudi z vidika spola. Rezultati so pokazali, da so pri obeh raziskavah fantje poročali o pomembno več težavah, povezanih s pomanjkanjem motivacije, pomanjkanjem informacij o poteh pridobivanja dodatnih informacij in težavah na področju zunanjih konfliktov. Dekleta so poročala o pomembno večjih težavah na področju splošne neodločnosti. Avtorji razlagajo ugotovljene razlike s kulturološkimi značilnostmi arabske družbe (religioznimi zakoni islama in tradicionalnimi navadami Arabcev). Na drugi strani pa H. I. Ai Ling (2004) s prirejeno obliko vprašalnika CDDQ na vzorcu singapurskih študentov ni ugotovila pomembnih razlik v težavah pri kariernem odločanju med moškimi in ženskami. Zato Hijazi idr. (2004) predlagajo usmeritev v raziskovanje

razlik v taksonomiji težav pri kariernem odločanju v različnih kulturah in v ugotavljanje ustreznosti taksonomije za populacijo mladostnikov v drugih državah. Njihova pobuda je bila izhodiščni motiv za našo raziskavo.

Tako smo v pričujoči raziskavi želeli ugotoviti, s katerimi težavami se srečujejo slovenski srednješolci in srednješolke (v nadaljevanju srednješolci) pri odločanju o svojem nadaljnjem izobraževanju, tj. pri izbiri študija. V ta namen smo prevedli vprašalnik CDDQ v slovenščino in ga priredili za problem raziskave. Z vprašalnikom smo želeli ugotoviti tudi strukturo težav slovenskih srednješolcev pri odločanju o nadaljnjem študiju ter jo primerjati s teoretično taksonomijo težav kariernega odločanja (Gati idr., 1996). Poleg tega so nas zanimale tudi razlike med dijaki in dijakinjami ter razlike med odločenimi in neodločenimi dijaki v izraženosti teh težav.

Metoda

Udeleženci

V raziskavi je sodelovalo 179 dijakov (98 dijakov in 81 dijakinj) četrtega letnika treh slovenskih gimnazij: Gimnazije Celje-Center, Gimnazije Lava Celje in Šolskega centra Ljubljana Splošne in strokovne gimnazije. Dijaki so bili stari od 17 do 20 let, njihova povprečna starost je bila 18 let. 94 dijakov Gimnazije Celje-Center (36 dijakov in 58 dijakinj) se je izobraževalo po programu splošna gimnazija, 85 dijakov Gimnazije Lava Celje in Šolskega centra Ljubljana Splošne in strokovne gimnazije (62 dijakov in 23 dijakinj) pa po programu tehniška gimnazija.

Pripomočki

Uporabili smo internetno verzijo vprašalnika *Career Decision-making Difficulties Questionnaire* (CDDQ; Gati in Osipow, 2004), ki je revizija prve verzije vprašalnika CDDQ, ki so jo leta 1996 sestavili Gati, Osipow in Krausz. Vprašalnik smo za potrebe raziskave prevedli v slovenščino in ga priredili za ocenjevanje težav slovenskih srednješolcev pri odločanju o svojem nadaljnjem izobraževanju, tj. pri izbiri študija. Vprašalnik je namenjen ugotavljanju potencialnih težav in problemov, povezanih s kariernim odločanjem, v našem primeru ugotavljanju težav srednješolcev pri odločanju o nadaljnjem študiju.

V prvem delu vprašalnika so dijaki podali nekaj osnovnih informacij o sebi (spol, starost in vrsto programa, ki ga obiskujejo). Drugi del vprašalnika je sestavljalo pet vprašanj, povezanih z (ne)odločenostjo za konkretni študij (dijaki so obkrožili, ali že imajo v mislih konkretni študijski program, na katerega se želijo vpisati – t. i. odločeni dijaki – ali te opcije še nimajo v mislih – t. i. neodločeni dijaki), časom odločenosti za ta študij, stopnjo prepričanosti v odločitev, stopnjo zadovoljstva z odločitvijo in stopnjo pomembnosti odločitve o študiju za nadaljnje življenje. Tretji del vprašalnika je vključeval

34 postavk oz. trditev o težavah, s katerimi se navadno srečujejo srednješolci pri odločanju o nadaljnjem študiju (npr. »Ponavadi se težko odločam.«). Postavke ocenjujejo izraženost težav na desetih kategorijah težav (Pomanjkanje motivacije, Neodločnost, Disfunkcionalna prepričanja, Pomanjkanje informacij o procesu odločanja, Pomanjkanje informacij o sebi, Pomanjkanje informacij o poklicih/študijskih programih, Pomanjkanje informacij o poteh pridobivanja dodatnih informacij, Nezanesljive informacije, Notranji konflikti, Zunanji konflikti), treh širših kategorijah težav (Pomanjkanje pripravljenosti, Pomanjkanje informacij in Nekonsistentne informacije) in izraženost težav v celoti. Na postavke so dijaki odgovarjali na 9-stopenjski lestvici, kjer sta bili določeni le obe skrajni vrednosti (1 – trditev nikakor ne velja zame, 9 – trditev popolnoma velja zame). V zadnjem, četrtem delu vprašalnika so dijaki odgovorili na dve vprašanji: (i) podali so subjektivno oceno lastnih težav pri odločanju o nadaljnjem študiju na 9-stopenjski lestvici (1–nikakršne, 9 – ogromne/nepremostljive); in (ii) navedli so še druge težave, s katerimi se srečujejo pri odločanju o nadaljnjem študiju, pa jih v vprašalniku nismo zajeli.

Postopek

Empirični del raziskave smo izvedli v decembru 2005 na treh slovenskih gimnazijah, po vnaprejšnjem dogovoru z ravnatelji in šolskimi svetovalnimi delavci sodelujočih šol. V vsakem oddelku smo dijakom pojasnili namen raziskave in jih prosili za sodelovanje. Po prostovoljni privolitvi k sodelovanju so dijaki izpolnjevali vprašalnik od 15 do 25 minut, pri čemer čas izpolnjevanja vprašalnika ni bil omejen. Za vsakega dijaka smo izračunali njegove rezultate na posameznih lestvicah/kategorijah težav, rezultate na treh širših kategorijah težav in rezultat skupnih težav. Vse omenjene rezultate smo izračunali kot aritmetično sredino obkroženih števil pri odgovarjajočih postavkah.

Rezultati

Najprej prikazujemo povprečja, standardne odklone in zanesljivost (Cronbachove alfa koeficiente) lestvic vprašalnika CDDQ.

Iz tabele 1 je razvidno, da se zanesljivosti posameznih lestvic v vprašalniku gibljejo od ,47 do ,93. Najnižja je zanesljivost lestvice Disfunkcionalnih prepričanj, ki v osnovi znaša ,47, a se poveča na ,55, če iz nje izločimo postavki 7 in 8. Ti dve postavki znižujeta zanesljivost lestvice Disfunkcionalnih prepričanj, ker ne korelirata pomembno z nobeno od ostalih trditev znotraj te kategorije; trditev 7 celo z nobeno ostalo trditvijo v vprašalniku. Če ju izločimo iz matične lestvice, to ne vpliva na spremembo zanesljivosti vprašalnika v celoti, zato smo se odločili, da v nadaljevanju uporabljamo lestvico Disfunkcionalnih prepričanj brez postavk 7 in 8. Poleg nizke zanesljivosti lestvice Disfunkcionalnih prepričanj ($\alpha = ,55$) v tabeli 1 izstopa še dokaj nizka zanesljivost lestvice Pridobivanje dodatnih informacij ($\alpha = ,65$). Če izvzamemo zanesljivosti teh dveh lestvic, se zanesljivosti ostalih lestvic gibljejo med ,70 in ,90. Pri

Tabela 1. Aritmetične sredine, standardni odkloni in Cronbachovi alfa koeficienti zanesljivosti lestvic vprašalnika CDDQ.

Lestvice/kategorije	število postavk	<i>M</i>	<i>SD</i>	α
Pomanjkanje pripravljenosti				
Pomanjkanje motivacije	3	2,35	1,49	,70
Neodločnost	3	5,19	2,03	,73
Disfunkcionalna prepričanja	6	4,62	1,17	,47
Disfunkcionalna prepričanja brez postavk 7 in 8	4	4,44	1,44	,55
Pomanjkanje informacij o ...				
procesu kariernega odločanja	3	3,83	2,25	,90
sebi	4	3,90	2,25	,88
poklicih/študijskih programih	3	4,19	2,29	,85
poteh pridobivanja dodatnih informacij	2	3,50	2,05	,65
Nekonsistentne informacije				
Nezanesljive informacije	3	3,12	1,81	,70
Notranji konflikti	5	3,77	2,07	,75
Zunanji konflikti	2	2,23	1,93	,89
Pomanjkanje pripravljenosti	12	4,05	1,03	,61
Pomanjkanje pripravljenosti brez postavk 7 in 8	10	3,99	1,03	,58
Pomanjkanje informacij	12	3,86	1,88	,93
Nekonsistentne informacije	10	3,04	1,61	,86
CDDQ skupaj	34	3,65	1,32	,93
CDDQ skupaj brez postavk 7 in 8	32	3,62	1,30	,93

širših kategorijah ima najnižjo zanesljivost kategorija Pomanjkanje pripravljenosti, najvišjo pa kategorija Pomanjkanje informacij. Zanesljivost vprašalnika v celoti je ,93.

Iz tabele 1 vidimo, da so dijaki na 9-stopenjski lestvici v povprečju dosegli rezultate med 2,23 in 5,19 pri posameznih lestvicah/kategorijah vprašalnika CDDQ. Najnižje rezultate so dijaki v povprečju dosegli pri kategoriji Zunanji konflikti, nizke rezultate (nižje kot 3) pa še pri kategoriji Pomanjkanje motivacije. Najvišje rezultate so dijaki dosegli pri kategoriji Neodločnost, visoke rezultate (višje kot 4, kar pa je gledano z vidika 9-stopenjske lestvice le srednje visoko) pa pri kategorijah Disfunkcionalna prepričanja in Pomanjkanje informacij o poklicih/študijskih programih. Z vidika širših kategorij so dijaki v povprečju dosegli najvišje rezultate pri kategoriji Pomanjkanje pripravljenosti, sledi kategorija Pomanjkanje informacij in nazadnje še kategorija Nekonsistentne informacije. Pri lestvicah, ki sestavljajo širšo kategorijo Pomanjkanje informacij, so dijaki v povprečju imeli največje standardne odklone. Pri vprašalniku v celoti so gledano z vidika 9-stopenjske lestvice dijaki v povprečju dosegli nizke do srednje velike rezultate ($M = 3,62$).

Sledi primerjava težav pri odločanju o nadaljnjem študiju med dijaki in dijakinjami. Uporabili smo *t*-test oz. Mann-Whitneyev *U*-test, rezultate pa prikazuje tabela 2.

Iz tabele 2 vidimo, da so dijaki v povprečju dosegli statistično pomembno višje rezultate kot dijakinje pri kategoriji Pomanjkanje motivacije, kar pomeni, da imajo na

Tabela 2. Primerjava dijakov in dijakinj v rezultatih, doseženih na posameznih lestvicah vprašalnika CDDQ.

Lestvice/ kategorije	spol	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i> (177)	<i>Z</i>	<i>p</i>
Pomanjkanje pripravljenosti	dijaki	2,64	1,65			
Pomanjkanje motivacije	dijakinje	2,00	1,18		2,710	,007
Neodločnost	dijaki	4,98	2,02			
	dijakinje	5,45	2,04	-1,542		,125
Disfunkcionalna prepričanja	dijaki	4,57	1,48			
	dijakinje	4,28	1,39	1,333		,184
Pomanjkanje informacij o ...	dijaki	3,68	2,21			
procesu kariernega odločanja	dijakinje	4,02	2,29		-,996	,319
sebi	dijaki	3,73	2,18			
	dijakinje	4,12	2,34	-1,154		,250
poklicih	dijaki	3,90	2,24			
	dijakinje	4,54	2,33		-1,786	,074
poteh pridobivanja dodatnih informacij	dijaki	3,22	1,86			
	dijakinje	3,71	1,98		-1,664	,096
Nekonsistentne informacije	dijaki	3,00	1,70			
Nezanesljive informacije	dijakinje	3,28	1,93		-,822	,411
Notranji konflikti	dijaki	3,60	1,83			
	dijakinje	3,82	1,87	-,784		,434
Zunanji konflikti	dijaki	2,26	1,89			
	dijakinje	2,20	2,00		-,337	,736
Pomanjkanje pripravljenosti	dijaki	4,16	1,02			
	dijakinje	3,92	1,03	,995		,321
Pomanjkanje informacij	dijaki	3,63	1,86			
	dijakinje	4,10	1,90	-1,654		,100
Nekonsistentne informacije	dijaki	2,95	1,52			
	dijakinje	3,10	1,64	-,619		,537
CDDQ skupaj	dijaki	3,58	1,28			
				-,781		,436

tem področju dijaki nekoliko več težav. Kljub pomembni razliki so težave tako dijakinj kot dijakov gledano z vidika 9-stopenjske lestvice majhne (*M* dijakinj je 2,00, *M* dijakov pa 2,64). Dijaki so v povprečju dosegli višje rezultate kot dijakinje še pri kategorijah Disfunkcionalna prepričanja in Zunanji konflikti, vendar razliki nista statično pomembni. Pri vseh ostalih kategorijah težav so dijakinje v povprečju dosegle višje rezultate kot dijaki, vendar tudi pri teh kategorijah razlike niso statistično pomembne.

V nadaljevanju smo med seboj (s *t*-testom oz. Mann-Whitneyevim *U*-testom) primerjali odločene in neodločene dijake v izraženosti težav pri odločanju o nadaljnjem študiju, kar prikazuje tabela 3.

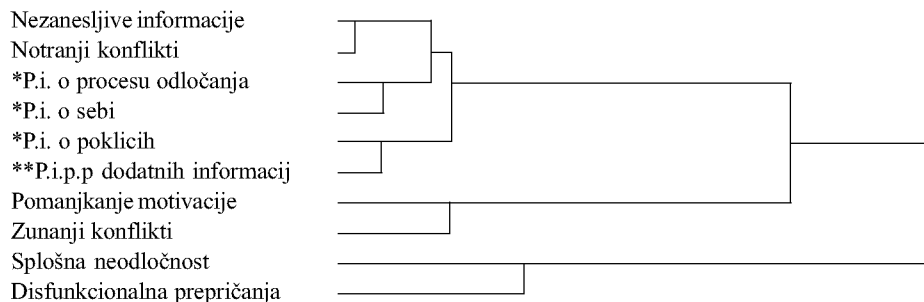
Iz tabele 3 je razvidno, da se odločeni in neodločeni dijaki med seboj v povprečju statistično pomembno razlikujejo v rezultatih pri vseh kategorijah, pri vseh treh širših

Tabela 3. Primerjava odločenih in neodločenih dijakov v rezultatih doseženih na posameznih lestvicah vprašalnika CDDQ.

Lestvice/ kategorije	odločenost	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i> (177)	<i>Z</i>	<i>p</i>
Pomanjkanje pripravljenosti						
Pomanjkanje motivacije	da	1,94	1,20		-5,120	,000
	ne	3,11	1,67			
Neodločnost	da	4,86	1,94	-3,037		,003
	ne	5,80	2,07			
Disfunkcionalna prepričanja	da	4,65	1,38	2,704		,008
	ne	4,06	1,47			
Pomanjkanje informacij o ...						
procesu kariernega odločanja	da	3,18	1,99		-5,388	,000
	ne	5,05	2,20			
sebi	da	3,09	1,93	-7,526		,000
	ne	5,40	2,04			
poklicih	da	3,59	2,22		-4,774	,000
	ne	5,28	2,03			
poteh pridobivanja dodatnih informacij	da	3,00	1,78		-4,122	,000
	ne	4,25	1,93			
Nekonsistentne informacije						
Nezanesljive informacije	da	2,57	1,56		-5,621	,000
	ne	4,13	1,81			
Notranji konflikti	da	3,06	1,67	-7,127		,000
	ne	4,88	1,55			
Zunanji konflikti	da	2,01	1,79		-2,332	,020
	ne	2,63	2,12			
Pomanjkanje pripravljenosti	da	3,83	0,95	-3,216		,002
	ne	4,46	1,06			
Pomanjkanje informacij	da	3,21	1,74	-6,760		,000
	ne	5,00	1,58			
Nekonsistentne informacije	da	2,55	1,42	-5,922		,000
	ne	3,88	1,48			
CDDQ skupaj	da	3,20	1,20	-6,713		,000
	ne	4,45	1,12			

Opombe. Beseda *odločenost* v tabeli pomeni, ali so dijaki v času izpolnjevanja vprašalnika že imeli v mislih konkretni študij, na katerega se želijo vpisati, ali ne.

kategorijah in tudi pri vprašalniku v celoti. Pri vseh omenjenih lestvicah, razen pri kategoriji Disfunkcionalnih prepričanj, in tudi pri vprašalniku v celoti so odločeni dijaki v povprečju dosegli statistično pomembno nižje rezultate kot neodločeni, kar pomeni, da imajo na vseh omenjenih lestvicah odločeni dijaki pomembno manj težav kot neodločeni. Izstopa kategorija Disfunkcionalnih prepričanj, kjer so odločeni dijaki v povprečju dosegli statistično pomembno višje rezultate kot neodločeni dijaki, kar pomeni, da imajo odločeni dijaki v povprečju nekoliko več disfunkcionalnih prepričanj kot neodločeni.

Slika 2. Dendrogram kategorij težav dijakov pri odločanju o nadaljnjem študiju. Oznaka *P.i. pomeni pomanjkanje informacij, oznaka **P.i.p.p. pa pomanjkanje informacij o poteh pridobivanja.

Nadalje nas je zanimalo, koliko naši empirični rezultati potrjujejo teoretično taksonomijo težav pri kariernem odločanju Gatija in sodelavcev (1996). Uporabili smo klastersko analizo, in sicer Wardovo metodo, ki je pokazala naslednjo strukturo (slika 2).

Iz slike 2 lahko razberemo, da se med seboj najprej povežeta kategoriji težav Nezanesljive informacije in Notranji konflikti (skupina 1), kmalu za tem pa ji sledita povezavi Pomanjkanje informacij o procesu kariernega odločanja in Pomanjkanje informacij o sebi (skupina 2) ter Pomanjkanje informacij o poklicih in Pomanjkanje informacij o poteh pridobivanja dodatnih informacij (skupina 3). Nato se med sabo povežeta skupina 1 in skupina 2, kmalu za tem pa se jima pridruži še skupina 3. Hkrati s pridružitvijo skupine 3 skupinam 1 in 2 se med seboj povežeta tudi kategoriji Pomanjkanje motivacije in Zunanji konflikti (skupina 4). V naslednjem koraku se med seboj povežeta kategoriji Neodločnost in Disfunkcionalna prepričanja (skupina 5). V predzadnji fazi se skupinam 1, 2 in 3 pridruži skupina 4, v zadnji fazi pa se skupinam 1, 2, 3, in 4 pridruži še skupina 5. Na osnovi slike 2 lahko govorimo o treh širših skupinah oz. klastrih; prvega sestavljajo skupine 1, 2 in 3, drugega predstavlja skupina 4 in tretjega skupina 5.

Razprava

V raziskavi smo želeli preučiti: (i) s katerimi težavami se srečujejo slovenski srednješolci pri odločanju o nadaljnjem študiju; (ii) ali obstajajo razlike med dijaki in dijakinjami v izraženosti težav, (iii) ali obstajajo razlike med odločenimi in neodločenimi dijaki v izraženosti težav ter (iv) koliko je naša empirična taksonomija težav slovenskih srednješolcev pri odločanju o nadaljnjem izobraževanju skladna s teoretično taksonomijo težav pri kariernem odločanju, ki jo je izdelal Gati s sodelavcema (1996).

Zanesljivost vprašalnika CDDQ

Kljub izločitvi postavk 7 in 8 iz kategorije Disfunkcionalnih prepričanj ostaja zanesljivost te lestvice nizka, kar pa ne preseneča, saj jo dosledno ugotavljajo različne raziskave, ki uporabljajo vprašalnik CDDQ: npr. Gati idr. (1996) so v svoji raziskavi našli $\alpha = ,40$; Gati in Saka (2001) $\alpha = ,40$; Hijazi idr. (2004) $\alpha = ,44$; Mau (2004) $\alpha = ,39$. Gati idr. (1996) razlagajo, da so vzrok nizke zanesljivosti te lestvice zelo nizke korelacije med postavkami, ki predstavljajo različne disfunkcionalne mite. Ta vzorec korelacij kaže na to, da prisotnost določenega disfunkcionalnega prepričanja oz. iracionalnega pričakovanja ni nujno povezana s prisotnostjo katerega drugega disfunkcionalnega prepričanja. Avtorji originalne verzije vprašalnika (Gati idr., 1996) se celo sprašujejo o umiku te kategorije iz originalne taksonomije težav pri kariernem odločanju, vendar zaključijo, da je kategorija v taksonomiji kljub vsemu potrebna zaradi pogoste prisotnosti disfunkcionalnih prepričanj v razmišljanju ljudi in posledično v njenem potencialnem vplivu na proces kariernega odločanja; svetujejo pa nadaljnje raziskovanje značilnosti te kategorije. Do leta 2004, ko sta Gati in Osipow na spletu predstavila revidirano verzijo vprašalnika CDDQ, ki smo ga kot izhodišče uporabili tudi pri naši raziskavi, so številni avtorji uporabljali različne verzije vprašalnika CDDQ iz leta 1996, vendar kljub različnim številčnim in vsebinskim spremembam postavk v kategoriji Disfunkcionalnih prepričanj nobenemu od njih ni uspelo dvigniti njene zanesljivosti na raven zanesljivosti ostalih kategorij. Kategorija disfunkcionalnih prepričanj torej še danes ostaja izziv za nadaljnje raziskovanje.

Morda je razloga nizke zanesljivosti kategorije disfunkcionalnih prepričanj primerna tudi za razlago nizke zanesljivosti lestvice Pridobivanje dodatnih informacij pri naši raziskavi. Le-to v vprašalniku, ki smo ga uporabili, predstavljata samo dve postavki, od katerih ena govori o pridobivanju dodatnih informacij o sebi, druga pa o pridobivanju dodatnih informacij o poklicih oz. študijskih programih. Kaže, da se težave, o katerih govorita ti dve postavki, pri dijakih med seboj ne povezujejo tako zelo, kot to predvideva vprašalnik, kar v praksi pomeni, da dijaki, ki imajo težave s pridobivanjem dodatnih informacij o sebi, nimajo nujno tudi težav s pridobivanjem dodatnih informacij o študijskih programih, in obratno, da težave na področju pridobivanja dodatnih informacij o študijih pri dijakih ne indicirajo nujno tudi težav, povezanih s pridobivanjem dodatnih informacij o sebi.

Če izvezemo zanesljivosti lestvic Disfunkcionalnih prepričanj in Pridobivanja dodatnih informacij, se zanesljivosti ostalih lestvic gibljejo med ,70 in ,93, zanesljivost vprašalnika v celoti pa je ,93. Te zanesljivosti so visoke do srednje visoke, po statističnih kriterijih ustrezajo merskemu instrumentu samoocenjevalnega vprašalnika in so zelo podobne (so enake ali celo nekoliko višje) zanesljivostim vprašalnika CDDQ ugotovljenih v drugih študijah, npr. pri Gatiju idr. (1996), Gatiju in Saki (2001), Hijaziju idr. (2004) in Mauju (2004).

Težave anketiranih dijakov pri odločanju o nadaljnjem študiju

Rezultati (tabela 1) so pokazali, da so dijaki na 9-stopenjski lestvici v povprečju dosegli rezultate med 2,23 in 5,19 pri posameznih lestvicah vprašalnika CDDQ, kar pomeni, da so njihove težave pri odločanju o nadaljnjem študiju v povprečju majhne do srednje velike. To lahko pojmujeemo kot pozitivni pokazatelj dela šolske svetovalne službe, ki dijake usmerja, vodi in jim nudi pomoč v procesu poklicne orientacije ter tudi bolj specifično pri procesu odločanja o nadaljnjem študiju.

V povprečju so dijaki dosegli najnižje rezultate (nižje od 3) pri kategorijah Zunanji konflikti in Pomanjkanje motivacije, kar pomeni, da imajo na teh dveh področjih najmanj težav. Nizek rezultat pri kategoriji Pomanjkanje motivacije pomeni, da so dijaki pripravljeni na odločanje o nadaljnjem študiju v sedanjem trenutku in da se jim zdi smiselno vlagati čas in trud v karierno odločitev, saj se zavedajo, da čas sam po sebi ne bo prinesel »prave« odločitve o nadaljnjem študiju, ampak je zanjo potrebna lastna aktivnost. Ta ugotovitev je spodbudna, saj nakazuje na to, da se dijaki zavedajo pomembnosti odločitve o nadaljnjem študiju; le-ta jih bolj kot srednješolski program usmeri v določeno izobraževalno področje, s katerim se bo verjetno povezovalo njihovo nadaljnje poklicno delo, od katerega bo odvisno njihovo delovno (ne)zadovoljstvo, ki predstavlja velik del splošnega (ne)zadovoljstva z življenjem. Nizek rezultat pri kategoriji Zunanji konflikti pomeni, da dijaki pri odločanju o nadaljnjem izobraževanju nimajo težav s tem, da se preference njim pomembnih oseb ne bi skladale z njihovimi lastnimi preferencami, kar kaže, da dijakom pomembne osebe podpirajo njihove odločitve v zvezi z izbiro specifičnega študija.

V povprečju so dijaki dosegli najvišje rezultate pri kategoriji Neodločnost ($M = 5,19$), kar nakazuje na to, da imajo med vsemi težavami, s katerimi se soočajo pri odločanju o nadaljnjem študiju, največ težav ravno s t. i. splošno neodločnostjo. Le-ta izvira iz strahu pred neuspehom ali obvezo k odločitvi, za katero je značilna potreba po potrditvi s strani oseb, ki jim dijaki zaupajo. Ta rezultat je nekako pričakovan, saj je izbira nadaljnjega študija za večino dijakov ena od prvih pomembnejših kariernih odločitev, ki jo izvedejo relativno samostojno. Pomanjkanje izkušenj s samostojnim kariernim odločanjem v preteklosti je lahko eden od vzrokov dobljenega rezultata. Poudariti pa velja, da so težave dijakov na področju splošne neodločnosti največje v primerjavi z ostalimi težavami, s katerimi se soočajo pri odločanju o nadaljnjem študiju, v absolutnem smislu pa so njihove težave na tem področju samo srednje velike, saj je njihov povprečni rezultat pri tej kategoriji, gledano z vidika 9-stopenjske lestvice, samo srednje velik.

V primerjavi z ostalimi kategorijami so dijaki v povprečju dosegli višje rezultate (višje kot 4) še pri kategorijah Disfunkcionalna prepričanja ($M = 4,44$) in Pomanjkanje informacij o poklicih/študijih ($M = 4,19$). To pomeni, da imajo dijaki v primerjavi z ostalimi težavami, s katerimi se soočajo pri izbiri nadaljnjega študija, poleg splošne neodločnosti v povprečju nekoliko več težav tudi na področju disfunkcionalnih prepričanj in pomanjkanju informacij o poklicih oz. študijskih programih. Rezultat na področju

Disfunkcionalnih prepričanj nakazuje, da imajo dijaki v povprečju nekoliko več iracionalnih pričakovanj o odločitvi o nadaljnjem študiju in da imajo nekoliko izkrivljeno percepcijo o procesu kariernega odločanja. Konkretno to pomeni, da anketirani dijaki v splošnem nekoliko preveč pričakujejo, da bodo z izbranim študijem izpolnili vse svoje želje in pričakovanja; da obstaja samo en študij, ki jim po njihovem mnenju popolnoma ustreza, ter da je izbira študija enkratna odločitev in pomeni obvezo za vse življenje. Omenjene ugotovitve pa moramo vseeno jemati nekoliko z rezervo zaradi prej omenjene nizke zanesljivosti kategorije disfunkcionalnih prepričanj. Rezultat na področju Pomanjkanja informacij o poklicih/študijih nakazuje na to, da imajo anketirani dijaki nekoliko več težav s pomanjkanjem informacij o obstoječih študijskih programih, o tem, kateri študijski programi obstajajo in kakšne so značilnosti posameznega programa. Ponovno pa velja izpostaviti, da so težave dijakov na omenjenih dveh kategorijah, gledano z vidika 9-stopenjske lestvice, samo srednje velike.

Z vidika širših kategorij so dijaki v povprečju dosegli najvišje rezultate pri kategoriji Pomanjkanje pripravljenosti ($M = 3,99$), sledi kategorija Pomanjkanje informacij ($M = 3,86$) in nazadnje še kategorija Nekonsistentne informacije ($M = 3,04$). Vidimo, da so povprečni rezultati vseh treh kategorij na prehodu med nizkimi in srednje visokimi. Ti rezultati pomenijo, da imajo dijaki v povprečju majhne do srednje velike težave na vseh treh širših področjih težav pri odločanju o nadaljnjem študiju. Standardni odkloni dijakov so bili najvišji pri kategorijah težav, ki sestavljajo širšo kategorijo Pomanjkanje informacij, kar pomeni, da se na tem področju dijaki medsebojno najbolj razlikujejo.

Skupni rezultati dijakov na vprašalniku CDDQ so v povprečju nizki do srednje visoki ($M = 3,62$), standardni odklon pa je zmeren ($SD = 1,32$), kar pomeni, da so težave dijakov pri odločanju o nadaljnjem študiju v povprečju na prehodu med majhnimi in srednje velikimi. Ta ugotovitev je nekako pričakovana, saj so rezultati drugega dela vprašalnika pokazali, da je večina dijakov v času izpolnjevanja vprašalnika že imela v mislih konkretni študijski program, na katerega so se želeli vpisati in v katerega so bili tudi večinoma precej prepričani, iz česar logično sledi, da so imeli manj težav v procesu odločanja, kot če še ne bi imeli izbranega konkretnega študijskega programa. To pa seveda lahko pripišemo dejstvu, da smo vprašalnik aplicirali le dobra dva meseca pred oddajo prijav dijakov na določen študij. Verjetno bi z aplikacijo vprašalnika v drugem času (npr. na začetku šolskega leta) dobili drugačne rezultate.

Primerjava težav dijakov in dijakinj

Rezultati (tabela 2) so pokazali, da se z izjemo področja pomanjkanja motivacije dijaki in dijakinje v povprečju med seboj ne razlikujejo statistično pomembno v izraženosti težav pri odločanju o nadaljnjem študiju pri nobeni specifični kategoriji, širši kategoriji ali težavam v celoti. Ti rezultati so spodbudni, saj kažejo na to, da mikro in makro družbeni dejavniki, kot so družina, vrstniki, šola (znotraj katere ima še posebej pomembno mesto šolska svetovalna služba z aktivnostmi poklicne orientacije), mediji, gospodarstvo, politika, ki bolj ali manj vplivajo na dijake pri odločanju o nadaljnjem študiju, ne delujejo

diskriminatorno z vidika spola. Če bi do razločevalnih vplivov prihajalo, bi se verjetno to odrazilo v razlikah v izraženosti težav pri odločanju o nadaljnjem študiju med fanti in dekleti pri posameznih področjih težav. Z dobljeno ugotovitvijo smo lahko zadovoljni, enakopravna poklicna orientacija za dijake in dijakinje pa nam mora ostati prioriteta tudi v prihodnosti.

Znotraj velike podobnosti med dijaki in dijakinjami v težavah pri odločanju o nadaljnjem študiju so rezultati (tabela 2) vendarle pokazali, da so fantje nekoliko manj motivirani za odločanje v sedanjem trenutku kot dekleta (so pa težave obeh skupin na področju pomanjkanja motivacije majhne, gledano v absolutnem smislu). To bi lahko bilo strokovno vodilo šolskim svetovalnim službam, da bi pri poklicni orientaciji v bodoče namenili nekoliko več pozornosti spremljanju motivacije dijakov pri odločanju za študij, pa tudi iskanju načinov dviga le-te pri dijakih.

Primerjava težav odločenih in neodločenih dijakov

Rezultati (tabela 3) so pokazali, da imajo odločeni dijaki pri vseh kategorijah težav (z izjemo kategorije Disfunkcionalnih prepričanj), pri širših kategorijah in tudi pri vprašalniku v celoti pomembno manj težav kot neodločeni dijaki. Ta ugotovitev podpira diskriminativno moč vprašalnika CDDQ, saj kaže na to, da vprašalnik dobro razlikuje med odločenimi in neodločenimi dijaki.

Od opisanih rezultatov odstopa kategorija Disfunkcionalnih prepričanj, kjer so odločeni dijaki v povprečju dosegli statistično pomembno višje rezultate kot neodločeni dijaki. Ali lahko torej disfunkcionalna prepričanja na nek način pripomorejo k zmanjšanju težav dijakov pri odločanju o nadaljnjem študiju? Lahko. Morda disfunkcionalna prepričanja, kot je npr. prepričanje, da je izbira študija enkratna odločitev in pomeni obvezo za vse nadaljnje življenje, spodbujajo dijake k odločanju o nadaljnjem študiju, še posebej če to povežemo z ugotovitvijo, da se večini dijakom odločitev o nadaljnjem študiju zdi zelo pomembna za njihovo nadaljnje življenje. Večja motivacija za proces odločanja o nadaljnjem študiju, ki lahko izvira iz disfunkcionalnih prepričanj, lahko vodi dijake do večje angažiranosti v procesu odločanja o nadaljnjem študiju in posledično k manjšim težavam, povezanim s procesom odločanja (kot sta npr. pomanjkanje motivacije in pomanjkanje informacij). Tako lahko disfunkcionalna prepričanja dijakom na nek način celo pomagajo, da pričnejo s procesom odločanja o nadaljnjem študiju, ne vodijo pa nujno do odločitev, ki so za dijake najustreznejše, saj temeljijo na disfunkcionalnih prepričanjih.

Primerjava teoretične in empirične strukture težav pri kariernem odločanju

Primerjava empirične strukture težav anketiranih dijakov pri odločanju o nadaljnjem študiju na sliki 1 s teoretično taksonomijo težav pri kariernem odločanju (Gati idr., 1996) na sliki 2 pokaže, da se empirična struktura precej razlikuje od predlaganega teoretičnega modela. Res je sicer, da tudi pri empirični strukturi lahko

govorimo o dveh oz. treh klastrih kategorij težav, vendar se kategorije težav v posameznem klastru v empirični strukturi razlikujejo od kategorij težav v klastrih pri teoretični taksonomiji. Tako npr. v teoretičnem modelu težave pred procesom odločanja sestavljajo kategorije težav Pomanjkanje motivacije, Neodločnost in Disfunkcionalna prepričanja, pri empirični strukturi pa to širšo kategorijo sestavljata samo kategoriji Neodločnost in Disfunkcionalna prepričanja. Kategorija Pomanjkanje motivacije se pri empirični strukturi poveže s kategorijo Zunanji konflikti, ki pa se v teoretični taksonomiji poveže s kategorijama Zunanji konflikti in Notranji konflikti. Pri teoretični taksonomiji se med sabo povežejo štiri kategorije – Pomanjkanje informacij o poklicih, Pomanjkanje informacij o pridobivanju dodatnih informacij, Pomanjkanje informacij o sebi in Pomanjkanje informacij o procesu kariernega odločanja, ki predstavljajo širšo kategorijo Pomanjkanje informacij. Pri empirični strukturi do tega ne pride. Med seboj se povežeta kategoriji Pomanjkanje informacij o sebi in Pomanjkanje informacij o procesu kariernega odločanja, ki pa se nato povežeta s prej povezanimi kategorijami Nezanesljive informacije in Notranji konflikti. V teoretični strukturi se zadnji dve omenjeni kategoriji med seboj sploh ne povežeta.

Najbolj izstopajoča razlika med teoretično taksonomijo in empirično strukturo je ta, da se pri teoretičnem modelu kategorija Notranjih konfliktov poveže s kategorijo Zunanjih konfliktov, katerima se šele nato pridruži kategorija Nezanesljive informacije. Pri empirični strukturi pa se kategorija Zunanji konflikti poveže s kategorijo Pomanjkanje motivacije – gre torej za povezavo med kategorijo pred procesom kariernega odločanja (Pomanjkanje motivacije) s kategorijo težav med procesom kariernega odločanja (Zunanji konflikti), česar teoretični model ne predvideva. Kako razložiti to nepričakovano povezavo v empirični strukturi? Ena od možnih pojasnitev je lahko ta, da dijake, ki imajo težave s pomanjkanjem motivacije pri odločanju o nadaljnjem študiju, močno privlači študij, s katerim pa se njim pomembna oseba ne strinja. Dijaki so tako zaustavljeni že v samem začetku procesa kariernega odločanja – omenjeni študij jih tako močno privlači, da se brezkompromisno želijo vpisati nanj in posledično nimajo motivacije za razmišljanje o vpisu na kateri drugi študijski program. Na drugi strani pa dijaki, ki nimajo težav s tem, da se njim pomembna oseba ne bi strinjala z njihovo odločitvijo o vpisu na določen študij, tudi nimajo težav s pomanjkanjem motivacije za odločanje o nadaljnjem študiju.

Vidimo torej, da kljub nekaterim podobnostim med empirično strukturo in teoretično taksonomijo v splošnem med njima obstaja več razlik kot podobnosti, zaradi česar zaključujemo, da rezultati naše raziskave niso potrdili taksonomije težav pri kariernem odločanju, ki so jo razvili Gati idr. (1996). Morebitno razlago lahko iščemo v dejstvu, da nismo imeli reprezentativnega vzorca. Hkrati pa to pomeni, da naših ugotovitev ne moremo posploševati na dijake ostalih gimnazij v Sloveniji.

Kot pomanjkljivost raziskave omenimo tudi dejstvo, da so dobljene ugotovitve izpeljane iz rezultatov vprašalnika CDDQ, ki izhaja iz določenega teoretičnega okvirja (normativne teorije odločanja). Zato je seveda interpretacija dobljenih rezultatov smiselna znotraj te teoretične paradigme.

Na osnovi dobljenih rezultatov predlagamo usmeritev v nadaljnje raziskovanje: (1) v ponovno preverjanje ujemanja teoretične in empirične strukture težav pri kariernem odločanju na reprezentativnem vzorcu; (2) v raziskovanje kategorije Disfunkcionalnih prepričanj in izboljšanje njene zanesljivosti; (3) v preverjanje teoretične strukture težav pri kariernem odločanju v drugih kariernih odločitvenih situacijah (npr. pri odločitvi o vpisu v srednjo šolo, pri odločitvi o prvi zaposlitvi, pri odločitvi o prezaposlitvi); (4) v preverjanje, dopolnjevanje in morebitno spreminjanje teoretične taksonomije težav pri odločanju v »nekariernih« odločitvenih situacijah (npr. pri izbiri partnerja, pri izbiri stalnega prebivališča).

Literatura

- Ai Ling, H. I. (2004). *Career decision and personality*. Singapore: National Institute of Education.
- Brown, D. (1990). Models of career decision making. V D. Brown in L. Brooks (ur.), *Career choice and development* (str. 395–421). San Francisco: Jossey-Bass.
- Chartrand, J. M., Rose, M. L., Elliot, T. R., Marmarosh, C. in Caldwell, C. (1993). Peeling back the onion: Personality, problem solving, and career decision-making style correlates of career indecision. *Journal of Career Assessment*, 1, 66–89.
- Crites, J. O. (1978). *Career Maturity Inventory theory and research handbook*. Monterey, CA: CTB/McGraw-Hill.
- Friedman, A. I. in Mann, L. (1993). Coping patterns in adolescent decision making: An Israeli-Australian comparison. *Journal of Adolescence*, 16, 967–976.
- Fuqua, D. R., Blum, C. R., in Hartman, B. W. (1988). Empirical support of the differential diagnosis of career indecision. *Career Development Quarterly*, 36, 364–373.
- Gati, I. (1986). Making career decision: A sequential elimination approach. *Journal of Counseling Psychology*, 33, 408–417.
- Gati, I. in Osipow, S. H. (2004). *Career Decision-Making Difficulties Questionnaire*. Sneto 10.11.2005 s spletne strani: <http://go.to/cddq>
- Gati, I. in Saka, N. (2001). High School Students' Career-Related Decision-Making Difficulties. *Journal of Counseling & Development*, 79, 331–340.
- Gati, I., Krausz, M. in Osipow, S. H. (1996). A Taxonomy of Difficulties in Career Decision Making. *Journal of Counseling Psychology*, 43, 510–526.
- Hijazi, Y., Tatar, M. in Gati, I. (2004). Career decision-making difficulties among Israeli and Palestinian Arab high-school seniors. *Professional School Counseling*, 8, 64–72.
- Jepsen, D. A. in Dilley, J. S. (1974). Vocational decision making models: A review and comparative analysis. *Review of Educational Research*, 44, 331–349.
- Katz, M. R. (1966). A model for guidance for career decision making. *Vocational Guidance Quarterly*, 15, 2–10.
- Keating, D. in Bobbitt, B. (1978). Individual and developmental differences in cognitive processing component of ability. *Child Development*, 52, 538–544.
- Lancaster, P. L., Rudolph, C., Perkins, S. in Patten, T. (1999). Difficulties in career decision making: A study of the reliability and validity of the career decision difficulties questionnaire. *Journal of Career Assessment*, 4, 393–413.

- Leong, F. T. L. in Chervinko, S. (1996). Construct validity of career indecision: Negative personality traits as predictors of career indecision. *Journal of Career Assessment*, 4, 315–329.
- Lewis, C. (1981). How adolescents approach decisions: Changes over grades seven to twelve, and policy implications. *Child Development*, 52, 538–544.
- Mann, L., Harmoni, R., in Power, C. (1989). Adolescent decision making: The development of competence. *Journal of Adolescence*, 12, 265–278.
- Mann, L., Harmoni, R., Power, C., Beswick, G. in Ormond, C. (1988). Effectiveness of the GOFER course in decision making for high school students. *Journal of Behavioral Decision Making*, 1, 159–168.
- Mau, W. C. (2004). Cultural dimensions of career decision-making difficulties. *Career Development Quarterly*, 53, 67–87.
- Mitchell, L. K. in Krumboltz, J. D. (1984). Research on human decision making: Implications for career decision making and counseling. V S. D. Brown in R. W. Lent (ur.), *Handbook of counseling psychology* (str. 238–280). New York: Wiley.
- Neimeyer, G. J. (1988). Cognitive integration and differentiation in vocational behavior. *The Counseling Psychologist*, 16, 440–475.
- Ormond, C., Luszcz, M. A., Mann, L. in Beswick, G. (1991). A metacognitive analysis of decision making in adolescence. *Journal of Adolescence*, 14, 275–291.
- Osipow, S. H. (1987). *Manual for the Career Decision Scale*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- Osipow, S. H., Carney, C. G. in Barak, A. (1976). A scale of educational-vocational undecidedness: A typological approach. *Journal of Vocational Behavior*, 9, 233–324.
- Osipow, S. H. in Fitzgerald, L. F. (1996). *Theories of Career Development* (4. izd.). Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Osipow, S. H. in Gati, I. (1998). Construct and concurrent validity of the Career Decision-Making Difficulties Questionnaire. *Journal of Career Assessment*, 6, 347–364.
- Osipow, S. H. in Winer, J. (1996). Career assessment and the Career Decision Scale. *Journal of Career Assessment*, 4, 117–130.
- Owens, T. R. (1983). *Helping youth become more responsible*. Washington: National Institute of Education.
- Phillips, S. D. (1994). Choice and change: Convergence from the decision-making perspective. V M. L. Savikas in R. W. Lent (ur.), *Convergence in career development theories* (str. 155–163). Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Piaget, J. in Inhelder, B. (1969). *The psychology of the child*. New York: Basic Books.
- Silverman, B. in Wells, S. M. (1987). Facing the facts regarding teenage pregnancy. *Social Work in Education*, 9, 191–196.
- Pitz, G. in Harren, V. A. (1980). An analyses of career decision making from the point of view of information processing and decision theory. *Journal of Vocational Behavior*, 16, 320–346.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika [Dictionary of Slovenian language]* (1998). Ljubljana: DZS.
- Steinberg, L. (1985). *Adolescence*. New York: Knopf.
- Sternberg, R. in Nigro, G. (1980). Developmental patterns in the solutions of verbal analogies. *Child Development*, 51, 27–38.
- Sternberg, R. in Rifkin, B. (1979). The development of analogical reasoning process. *Journal of Experimental Child Psychology*, 27, 195–232.

- Taylor, K. M. in Betz, N. E. (1983). Applications of self-efficacy theory to the understanding and treatment of career indecision. *Journal of Vocational Behavior*, 22, 63–81.
- Tien, H. S. (2005). The Validation of the Career Decision-Making Difficulties Scale in a Chinese Culture. *Journal of Career Assessment*, 13, 114–127.
- Tinsley, H. E. A. (1992). Career decision making and career indecision. *Journal of Vocational Behavior*, 41, 209–211.
- Walsh, W. B. in Osipow, S. H. (1988). *Career decision making*. Hillsdale, NY: Erlbaum.
- Zagoričnik, M. (2006). *Težave slovenskih srednješolcev pri odločanju o nadaljnjem izobraževanju [Career decision-making difficulties among Slovenian high-school students]*. Neobjavljena diplomska naloga [Unpublished BA thesis], Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo.